

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قرآن و نحول فرهنگے در جزیرة العرب عصر نزول

نویسنده: دکتر هاجر عاشوری نالکیاشان

انتشارات: پژوہشگر برتر

تہران ۱۳۹۵

سرشناسه	: عاشوری نالکیاشری، هاجر، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: قرآن و تحول فرهنگی در جزیره العرب عصر نزول / نویسنده هاجر عاشوری نالکیاشری.
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگر برتر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۴۷۰ ص.
شابک	: ۹۵۱۴۲-۲-۹-۶۰۰-۹۷۸: ۳۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: قرآن -- تاثیر
موضوع	: Qur'an -- Influence / عربستان -- تاریخ -- پیش از اسلام
موضوع	: Arabian Peninsula -- History -- To 622 / عربستان -- اوضاع اجتماعی --
	: پیش از اسلام / Arabian Peninsula -- Social conditions -- To 622
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۴BP ۸۶/۴ع
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۰۸۲۳۵

نشانی مرکز نشر: تهران، بزرگراه شهید حلاتی، خیابان شهید فتح الهی شمالی، خیابان شهید طالبی
گرکانی، کوچه یوسف زاده، پلاک ۲ طبقه سوم، واحد جنوبی

دفتر مرکزی: ۳۳۱۱۷۴۸۰۷ - دورنگار ۰۶ - ۳۳۱۶۹ - مدیریت: ۰۹۱۲ ۱۹۸ ۸۰ ۸۳

Site: www.SaheleRiyaziyat.com E_mile: info@einollahi.org

نام کتاب: قرآن و تحول فرهنگی در جزیره العرب عصر نزول

نویسنده: دکتر هاجر عاشوری نالکیاشری

طرح روی جلد: محمدحسین عین الهی

ناشر: پژوهشگر برتر

چاپ اول: ۱۳۹۵

شماره گان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۱۴۲-۲-۹

حق چاپ برای مولف محفوظ است و کلیه حقوق چاپ متن، طرح روی جلد و عنوان با نگرش
به قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ برای انتشار آزاد کتاب محفوظ
است و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار.....
۳	مقدمه.....
۷	فصل اول.....
۷	کلیات.....
۷	۱-۱. تعریف فرهنگ
۱۰	۲-۲. حول فرهنگی
۱۱	۳-۳. جاهلیت
۱۴	فصل دوم.....
۱۴	محیط عصر نزول.....
۱۴	مقدمه.....
۱۵	۱-۲. محیط جغرافیایی و تاریخی عصر نزول قرآن کریم.....
۱۸	۲-۲. وصف قرآن از فرهنگ جزیره العرب عصر نزول.....
۲۰	۳-۲. جاهلیت در قرآن.....
۲۸	فصل سوم.....
۲۸	ربط و تعامل قرآن با فرهنگ جزیره العرب.....
۲۸	مقدمه.....
۳۱	۱-۳. روابط قرآن با فرهنگ عصر نزول قرآن.....
۳۱	۱-۱-۳. تأیید و تثبیت
۳۶	۳-۱-۳. رد و ابطال
۳۶	۴-۱-۳. تأسیس
۳۷	۲-۳. مؤلفه های اصلی فرهنگ جزیره العرب، بیش از نزول قرآن و ربط و تعامل قرآن با آن ها
۳۸	۱-۲-۳. ربط و تعامل قرآن با دین در عصر نزول.....
۳۸	۱-۲-۳. تأیید و تثبیت
۳۸	۱-۱-۲-۳. حنفیت
۳۹	۲-۲-۳. گزینش و اصلاح
۳۹	۱-۲-۱-۲-۳. یهودیت و نصرانیت

۴۰	۲-۲-۱-۲-۳ صابنیت
۴۲	۳-۲-۱-۲-۳ مجوسیت
۴۳	۳-۱-۲-۳ رد و ابطال
۴۳	۱-۳-۱-۲-۳ دهری گری
۴۴	۲-۲-۳ ربط و تعامل قرآن با باورها و اعتقادات در عصر نزول
۴۵	۱-۲-۲-۳ تأیید و تثبیت
۴۵	۱-۱-۲-۲-۳ اعتقاد به خدای یکتا
۴۵	۲-۲-۲-۳ رد و ابطال
۴۶	۱-۲-۲-۳ بت پرستی
۴۹	۲-۲-۲-۳ خرافه پرستی
۵۲	۳-۲-۱-۲-۳ قرار دادن سهم و نصیب برای خداوند
۵۳	۲-۲-۲-۳ قربان سرزندان برای بت‌ها
۵۴	۵-۲-۲-۲-۳ تغییر و تحول زنی
۵۵	۶-۲-۲-۲-۳ تحریم اسباب
۵۸	۷-۲-۲-۲-۳ پرستش ملات
۶۰	۸-۲-۲-۲-۳ پرستش جن
۶۱	۹-۲-۲-۲-۳ ثنویت
۶۳	۱۰-۲-۲-۲-۳ تثلیث
۶۵	۱۱-۲-۲-۲-۳ اعتقاد به فرزند دختر داشتن خداوند
۶۵	۱۲-۲-۲-۲-۳ شرک
۶۹	۱۳-۲-۲-۲-۳ اعتقاد به ارواح خبیثه
۷۰	۱۴-۲-۲-۲-۳ سحر
۷۴	۳-۲-۳ ربط و تعامل قرآن با شعائر مذهبی در عصر نزول
۷۵	۱-۳-۲-۳ تأیید و تثبیت
۷۵	۱-۱-۳-۲-۳ حج
۷۷	۲-۱-۳-۲-۳ حرمت ماه های حرام
۸۰	۳-۱-۳-۲-۳ احترام به شعائر حج
۸۱	۲-۳-۲-۳ گزینش و اصلاح
۸۳	۱-۲-۳-۲-۳ طواف

- ۸۵ ۲-۲-۳-۲-۳ تلبیه
- ۸۵ ۳-۲-۳-۲-۳ قربانی
- ۸۷ ۳-۲-۲-۳ رد و ابطال
- ۸۸ ۱-۳-۳-۲-۳ افتخار به نیاکان بعد از مراسم حج
- ۸۹ ۲-۳-۳-۲-۳ جدال و فسوق در حج
- ۹۰ ۳-۳-۳-۲-۳ صغیر و سوت زدن به جای نماز
- ۹۱ ۴-۲-۳ ربط و تعامل قرآن با اوضاع علمی و فرهنگی عصر نزول.....
- ۹۳ ۱-۴-۲-۳ گزینش و اصلاح
- ۹۳ ۱-۴-۲-۳ شعر در جاهلیت
- ۹۵ ۲-۴-۳ رد و ابطال
- ۹۵ ۲-۴-۳ چهل و بی سواد
- ۹۷ ۲-۲-۲-۳ سرافه گرانی
- ۹۸ ۳-۲-۴-۲-۳ معصیت و لذت
- ۱۰۰ ۴-۲-۴-۲-۳ تقدیر سرورانه از نیاکان
- ۱۰۲ ۵-۲-۳ ربط و تعامل قرآن با مسئله انواء در عصر نزول.....
- ۱۰۳ ۱-۵-۲-۳ تأیید و تثبیت
- ۱۰۳ ۱-۱-۵-۲-۳ ازدواج با تعیین مهریه
- ۱۰۳ ۲-۱-۵-۲-۳ طلاق
- ۱۰۳ ۳-۱-۵-۲-۳ مهریه
- ۱۰۴ ۲-۵-۲-۳ گزینش و اصلاح
- ۱۰۵ ۱-۲-۵-۲-۳ لعان
- ۱۰۸ ۲-۲-۵-۲-۳ ایلاء
- ۱۱۱ ۳-۲-۵-۲-۳ متعه
- ۱۱۲ ۳-۵-۲-۳ رد و ابطال
- ۱۱۴ ۱-۳-۵-۲-۳ کالا پنداشتن زن در جاهلیت
- ۱۱۵ ۲-۳-۵-۲-۳ نداشتن استقلال اقتصادی
- ۱۱۶ ۳-۳-۵-۲-۳ ازدواج های ظالمانه
- ۱۱۷ ۴-۳-۵-۲-۳ نامحدود بودن طلاق
- ۱۱۸ ۵-۳-۵-۲-۳ سه طلاقه کردن در یک مجلس

۱۲۰	۶-۳-۵-۲-۳.ظهار
۱۲۵	۷-۳-۵-۲-۳.کراهت داشتن از فرزند دختر
۱۲۷	۳-۵-۲-۳.زنده به گور کردن دختران
۱۲۸	۹-۳-۵-۲-۳.فرزندکشی
۱۲۹	۶-۲-۳.ربط و تعامل قرآن با اوضاع اجتماعی عصر نزول
۱۳۱	۱-۶-۲-۳.تأیید و تثبیت
۱۳۲	۱-۱-۶-۲-۳.سلام و تحیت
۱۳۳	۲-۱-۶-۲-۳.عدم ازدواج با محارم
۱۳۴	۳-۱-۶-۲-۳.وفای به عهد و پیمان
۱۳۶	۵-۱-۶-۲-۳.ولیمه دادن
۱۳۷	۵-۱-۶-۲-۳.سنت‌ها
۱۴۰	۱-۱-۶-۲-۳.شجاع
۱۴۰	۶-۱-۶-۲-۳.مهمان رازی
۱۴۱	۲-۶-۲-۳.گزینش و سلاج
۱۴۲	۱-۲-۶-۲-۳.برده داری
۱۴۸	۲-۲-۶-۲-۳.قصاص
۱۵۳	۳-۲-۶-۲-۳.دیه
۱۵۴	۳-۶-۲-۳.رد و ابطال
۱۵۴	۱-۳-۶-۲-۳.تعصب قبیله ای
۱۵۸	۲-۳-۶-۲-۳.امتیازات طبقاتی
۱۶۰	۳-۳-۶-۲-۳.فحشا و زنا
۱۶۳	۴-۳-۶-۲-۳.شراب و قمار
۱۶۹	۵-۳-۶-۲-۳.افتخار به نیاکان
۱۷۰	۶-۳-۶-۲-۳.فرزند صلیبی بنیادداشتن فرزند خوانده
۱۷۱	۷-۳-۶-۲-۳.نسیء
۱۷۷	۸-۳-۶-۲-۳.خوردن حیوانات حرام گوشت و مردار
۱۷۹	۹-۳-۶-۲-۳.قتل نفس
۱۷۹	۷-۲-۳.ربط و تعامل قرآن با نظام اقتصادی جزیره العرب عصر نزول
۱۸۰	۱-۷-۲-۳.تأیید و تثبیت

۱۸۰	۳-۲-۷-۱. تجارت
۱۸۲	۳-۲-۷-۱. کشاورزی و دامداری
۱۸۳	۳-۲-۷-۲. گزینش و اصلاح
۱۸۴	۳-۲-۷-۲. بیع و معامله
۱۸۵	۳-۲-۷-۲. ارث
۱۸۸	۳-۲-۷-۳. رد و ابطال
۱۸۹	۳-۲-۷-۱. غارتگری
۱۹۰	۳-۲-۷-۲. ربا خواری
۱۹۲	۳-۲-۷-۳. خوردن مال یتیم
۱۹۳	۳-۲-۷-۴. کمفروشی و بی‌عدالتی
۱۹۴	۳-۲-۸. ربطه و اصل قرآن با اوضاع سیاسی عصر نزول.....
۱۹۵	۳-۲-۸-۱. گزینش و اصلاح
۱۹۵	۳-۲-۸-۱. ستم بی‌عمل
۱۹۶	۳-۲-۸-۲. رد و ابطال
۱۹۶	۳-۲-۸-۲. ظلم و ستم دینی
۱۹۷	۳-۲-۸-۲. عصیبت جامان و نظام قبیله‌نمایی
۲۰۱	۳-۲-۸-۳. جنگ و خونریزی
۲۰۲	۳-۲-۸-۴. حمایت از ظالم
۲۰۳	نتیجه‌گیری
۲۰۵	فصل چهارم.....
۲۰۵	تحول آفرینی قرآن کریم در قلمروهای مختلف.....
۲۰۵	مقدمه.....
۲۰۶	۴-۱. تغییر بینش و افکار و عقاید.....
۲۱۱	۴-۱-۱. تغییر افکار و عقاید درباره مبدء هستی
۲۱۵	۴-۱-۲. معرفی فرجام و پایان هستی
۲۱۷	۴-۱-۳. معرفی رسالت به عنوان مسیر بین آغاز و انجام هستی
۲۲۰	۴-۲. تحول آفرینی قرآن در قلمرو اخلاق.....
۲۲۱	۴-۲-۱. نقش اخلاق در ایجاد تحول
۲۲۴	۴-۲-۲. چگونگی ایجاد تحول در اخلاق توسط قرآن

۲۲۵	۴-۲-۱. تبیین شخصیت انسان و عوامل صعود و سقوط او
۲۲۹	۴-۲-۲. تحول ارزش‌ها و تبیین ضد ارزش‌ها
۲۳۶	۴-۲-۳. تغییر رفتار و کردار
۲۴۴	۴-۲-۴. ترسیم اصول کلی نظام ارزشی و اخلاقی توسط قرآن
۲۴۷	۴-۲-۵. معرفی الگوهای برتر اخلاق
۲۵۴	۴-۳. تحول آفرینی قرآن در قلمرو علم و فرهنگ
۲۵۸	۴-۳-۱. جایگاه علم و دانش در قرآن
۲۶۰	۴-۳-۲. اهمیت تفکر و تعقل
۲۶۴	۴-۳-۳. توجه به علم و عالمان و مبارزه با جهل و خرافات
۲۶۹	۴-۳-۴. تشریح قرآن به علم‌آموزی
۲۷۳	۴-۳-۵. نقش مستقیم قرآن کریم در پیدایش علوم
۲۷۵	۴-۳-۶. نقش غیرمستقیم قرآن کریم در پیدایش علوم
۲۷۶	۴-۴. تحول آفرینی قرآن در فقه، ادب و هنر
۲۷۷	۴-۴-۱. تحول آفرینی قرآن در ادبیات
۲۸۶	۴-۴-۲. نقش آفرینی قرآن در عرصه هنر
۲۸۸	۴-۴-۳. هنر تلاوت قرآن
۲۸۸	۴-۴-۴. هنر خوشنویسی
۲۸۹	۴-۴-۵. هنر قصه در قرآن
۲۹۱	۴-۴-۶. هنر قرآن در بیان تمثیل
۲۹۴	۴-۵. تحول آفرینی قرآن در قلمرو خانواده و اجتماع
۲۹۶	۴-۵-۱. سالم‌سازی محیط اجتماع در سایه امر به معروف و نهی از منکر
۲۹۹	۴-۵-۲. وضع قوانین و مقررات اجتماعی
۳۰۱	۴-۵-۳. توجه به حقوق انسانی
۳۰۵	۴-۵-۴. برقراری عدالت اجتماعی و رفع تبعیض نژادی
۳۱۲	۴-۵-۵. ایجاد مدل‌های رفتاری و گفتاری برای ایجاد روابط انسانی پایدار
۳۱۵	۴-۶. تحول آفرینی قرآن در قلمرو اقتصاد
۳۱۹	۴-۶-۱. سیاست اقتصادی فردی و اجتماعی قرآن
۳۲۰	۴-۶-۱-۱. عدالت‌محوری عامل سلامت اقتصادی
۳۲۳	۴-۶-۱-۲. انفاق و پرداخت زکات

- ۳۲۵ ۴-۶-۱-۳. دوری از اسراف و تبذیر
- ۳۲۸ ۴-۶-۱-۴. نهی از کم‌فروشی
- ۳۳۰ ۴-۶-۱-۵. تحریم ربا
- ۳۳۲ ۴-۶-۱-۶. تحریم ثروت‌اندوزی از راه نامشروع
- ۳۳۴ ۴-۷-۷. تحول آفرینی قرآن در قلمرو سیاست و حکومت
- ۳۳۵ ۴-۷-۱. پذیرش ولایت الله و نفی طاغوت
- ۳۳۶ ۴-۷-۲. تشکیل حکومت اسلامی
- ۳۳۹ ۴-۷-۳. تنظیم روابط سیاسی سالم
- ۳۴۳ ۴-۷-۴. اصول سیاست خارجی در اسلام
- ۳۴۴ ۴-۷-۱-۱. دعوت
- ۳۴۴ ۴-۷-۲-۱. امر به معروف و نهی از منکر
- ۳۴۵ ۴-۷-۳-۱. جهاد
- ۳۴۷ ۴-۷-۴-۱. دوری با حق و دشمنی با باطل
- ۳۴۹ ۴-۷-۵-۱. ظلم، ستم و بی‌عدالتی از زمامداران باطل
- ۳۵۴ ۴-۷-۶-۱. نفی سبیل
- ۳۵۵ ۴-۷-۷-۱. حفظ عزت و احترام نظام اسلام
- ۳۵۷ ۴-۷-۵-۲. ارائه مدل عملی در قلمرو سیاست و حکومت
- ۳۶۵ فصل پنجم
- ۳۶۵ شیوه های فرهنگ آفرینی قرآن.....
- ۳۶۵ ۵-۱-۱. شیوه های تحول آفرینی قرآن کریم
- ۳۶۷ ۵-۱-۱-۱. هم‌نوایی با فطرت انسان‌ها
- ۳۷۳ ۵-۱-۲. تکریم مخاطب
- ۳۷۷ ۵-۱-۳. آسان‌گیری
- ۳۷۸ ۵-۱-۴. تشویق
- ۳۸۱ ۵-۱-۵. بشارت و انذار
- ۳۸۷ ۵-۱-۶. روش تحریک احساسات و عواطف
- ۳۸۹ ۵-۱-۷. نصیحت و خیرخواهی
- ۳۸۹ ۵-۱-۸. وصیت و سفارش
- ۳۹۱ ۵-۱-۹. بهره‌گیری از شیوه پرنسنگری

۳۹۴	۱۰-۱-۵. استفاده از شیوه تدریج
۴۰۱	۱۱-۲-۵. استفاده از تکرار
۴۰۳	۱۲-۱-۵. استفاده گسترده از تمثیل
۴۰۹	۱۳-۱-۵. حکمت و موعظه و جدال احسن
۴۱۰	۱-۱۳-۱-۵. «حکمت»
۴۱۰	۲-۱۳-۱-۵. موعظه حسنه
۴۱۳	۳-۱۳-۱-۵. جدال احسن
۴۱۷	۱۴-۱-۵. بهره‌گیری از شیوه دعوت
۴۲۰	۵-۱-۵. معرفی الگوهای عینی
۴۲۷	خلاصه و نتیجه
۴۳۷	منابع و مآخذ

پیشگفتار

قرآن کریم یگانه اثر ماندگاری است که یکی از عمیق‌ترین تحولات فرهنگی و اجتماعی را در جامعه جزیره العرب پدید آورد. جامعه‌ای عقب‌مانده که انسان‌های آن سرگشته و خیران در وادی جهل و تعصب دارای عادات و خصوصیات و آداب خاصی بودند نه بسیاری از آن‌ها مذموم و نکوهیده و پاره‌ای نیز خصایص مثبت و رسوم نیک بجا مانده از آیین ابراهیمی بود. بودند.

قرآن در چنین جامعه‌ای نازل شد و بر تمام افکار و باورهای خرافی و عادات جاهلی خط بطلان کشید و بنشی از از هستی، حیات، خداوند، جایگاه انسان و ارتباطش با خدا و آینده جهان و ارزش‌های اخلاقی و عبادی و آداب و رسوم اجتماعی، ارائه داد؛ چنان که در فرهنگ زمینی، فرهنگ منحط جاهلی برگرفته از خرافات و باورهای نادرست، منسوخ گشت و چراغ توحید و معرفت، به جای آن پدیدار گشت. در این تحقیق، ابتداء به بررسی فرهنگ جزیره العرب در عصر ظهور اسلام و ربط و تعامل قرآن کریم با آن‌ها پرداخته و ضمن تبیین فرهنگ ارائه شده توسط قرآن در قلمروهای مختلف، شیوه‌های تحول آفرینی قرآن را مورد بررسی قرار خواهیم داد، تا از این رهگذر، روشن نماییم که نه تنها قرآن کریم از فرهنگ جزیره العرب - بنا بر گفته بعضی از روشنفکران - تأثیر نپذیرفته، بلکه در آن محیط نازل گشته تا اثرگذار باشد؛ چنان‌که این ظرفیت را نیز دارا بوده که همه قبایل و فرهنگ‌ها را در آن محیط تحت شعار واحدی درآورد.

مردمان عصر نزول قرآن کریم به جای پذیرش احکام الهی و پیروی از احکام آن، به سمت خرافات و اسطوره‌ها روی آورده و باطل به جای حق بر بسیاری از

امرشان حکمفرما بود. فرهنگ عصر نزول قرآن کریم، برخی ریشه در ادیان گذشته و بعضی ریشه در فطرت الهی آنان و برخی نیز ریشه در عرف و ضرورت های زندگی اجتماعی و اقتصادی و دسته ای نیز ریشه در خرافات و یا متأثر از شرائط محیطی و طبیعت زندگی قبیله ای آنان بوده است. دلیل عمده ای، که برخی از قرآن پژوهان را بر آن داشت، که قرآن را بازتاب فرهنگ زمانه یا متأثر از آن بدانند، تکلم قرآن به لسان قوم است.

با وجود این که قرن هاست که مستشرقین با فعالیت های پژوهشی منظم و سازمان یافته اسلام شناسی، جنبه وحیانی بودن قرآن کریم را زیر سوال برده و در زمینه مصدر و منبع قرآن کریم نظریات متعددی ارائه نمودند، از جمله این که آن را متأثر از فرهنگ زمانه و یا برگرفته از کتاب های تورات و انجیل دانسته اند، تاکنون تحقیق و نگارشی در زمینه تحول آفرینی قرآن در جزیره العرب و تبیین شیوه های متعددی که قرآن کریم در راه فرهنگ آفرینی و رزمروهای مختلف به کار بسته، صورت نگرفته است.

با توجه به اهمیت نقش قرآن در سازندگی و ایجاد تحول فرهنگی و اجتماعی در جزیره العرب، بیان شیوه های تحول آفرینی قرآن کریم و میزان اثرگذاری قرآن بر آن محیط ضرورت پژوهشی جداگانه را ایجاب می کند. هرچند در تفاسیر و کتب تاریخی و آثار برخی از خاورشناسان، مطالبی به صورت پراکنده در این باب آمده است، اما خلأ یک اثر که به صورت منسجم و کامل به بیان این مطلب پردازد و به بسیاری از شبهات پاسخ بدهد، مشهود بود؛ لذا تحقیق و پژوهش در زمینه نقش قرآن، در زدودن فرهنگ منحط و عقب مانده جاهلی و جایگزین کردن فرهنگ عظیم و درخشان قرآنی و شیوه های تحول آفرینی قرآن ضروری، می نمود.

مقدمه

هم اکنون که از یک سو مواجه با هجومه های مختلف مستشرقان غیر مسلمان به ساحت قرآن کریم بوده و از سوی دیگر نیز شاهد بیداری اسلامی و اوج گیری فرهنگ قرآنی و درخشش اسلام در سراسر جهان هستیم و عرصه های جدیدی برای بهره گیری از بهره های قرآن در تحول فرهنگی گشوده شده و دنیای معاصر بیش از هر چیز نیازمند پیام پرستوای قرآنی، همراه با اصول وقواعد به کار گرفته شده توسط قرآن کریم در فرایند تالیق و درونی سازی محتوای ارزشمند قرآن کریم است؛ بازشناسی روش های قرآنی در کانبزم آن در تحول فرهنگی، برای همیشه تاریخ، راهکاری عملی و توأم با مونتیت را در اختیار همگان قرار خواهد داد؛ چرا که اگر بشر بنابر دلایلی قادر به بازتولید آموزه های اسلام در عصر کنونی نشود، استفاده از روش و شیوه بکار رفته در تطبیق و درونی سازی آن می تواند برای بازسازی یا اصلاح فرهنگ آسیب دیده مفید واقع شود.

دستیابی به روش ها و راهکارهای قرآنی در ایجاد تحول فرهنگی و سوق دادن مردم هر عصری، به سمت فرهنگ قرآنی، با مطالعه در شیوه گفتمان قرآنی و طبقه بندی آن ها براساس اولویت و تحلیل آن ها میسر است؛ زیرا قرآن مجموعه ای است از گفتمان ها، که تمامی معطوف به حقیقت اند و ویژگی اصلی آن نیز مبتنی بودن بر فطرت پاک انسانی است؛ یعنی این کتاب جهان شمول الهی، معارف ناب فطری اش را با روش های متفاوت و در سطوح گوناگون، برای مخاطبان مختلف،

عرضه نموده و همگان را به بهره برداری از این خوان گسترده الهی فراخوانده است. از آنجا که پژوهش پیش رو، بیشتر حول محور تحول آفرینی قرآن کریم، در عرصه های مختلف اعتقادی، علمی، اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی در عصر نزول قرآن است، در مطالعه آیات قرآنی، آن حوزه هایی که قرآن بیشترین تأثیر را در آن ها داشته مورد بررسی قرار داده و همچنین شیوه های برجسته ای که خداوند در عرصه تحول آفرینی از آن ها بهره جسته و شایسته توجه و امعان نظر بیشتر است، مورد بحث و بررسی گسترده تر قرار گرفته است و به سایر قلمروها به صورت اجمال پرداخته شده است.

در تبیین تحول آفرینی قرآن در قلمروهای مختلف، نخست به تحول قرآن در قلمرو عقائد و افکار پرداختیم؛ چرا که زیربنائی ترین و بنیادی ترین بخش فرهنگ، اعتقادات و باورهای انسان ها است. که در صورت تغییر در آن ها، سایر حوزه ها را نیز می توان به راحتی متحول ساخت.

پس از آن به دلیل اهمیت اخلاق در رشد و تکامل انسان ها، به نقش قرآن در ایجاد تحول اخلاقی پرداختیم و سپس وارد قلمرو علم و ادبیات شدیم و ضمن بررسی جایگاه علم و دانش و تعقل و تفکر در قرآن به تحول آفرینی قرآن در این عرصه پرداختیم.

قلمرو دیگری که قرآن کریم در آن تحول شگرفی ایجاد کرد، قلمرو اجتماع بود، که به بررسی عملکرد قرآن در این زمینه و تبیین مصادیق آن پرداختیم؛ و در بخش بعدی این فصل نیز نقش قرآن در تحول اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت. و همچنین در قلمرو سیاست نیز با توجه به اهمیت موضوع، نقش قرآن را در عرصه

سیاست تبیین کردیم. اهمیت سیاست و حکومت به این دلیل است که تا حکومتی تشکیل نشود، به هیچکدام از احکام و قوانین اسلام عمل نخواهد شد.

منابعی که در طول مطالعات این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته، عبارتند از:

۱. تفاسیر قرآن، بویژه تفسیر المیزان، تفسیر تسنیم و تفسیر موضوعی آیه الله جوادی آملی؛ تفسیر نمونه و تفسیر مجمع البیان و

۲. کتب تاریخی به ویژه سیره ابن هشام، تاریخ ابن خلدون، المفصل جواد علی و بلوغ الأرب آلوسی.

۳. کتب مقالات مختلف در حوزه جامعه شناسی و فرهنگ، از جمله کتاب های روح ال مینی، فرائی مقدم و مقالات حمید پارسایان و دیگر کسانی که در این زمینه قدم نهائی نمودند.

۴. کتب و مقالات علوم قرآنی، به ویژه آثار آیه الله معرفت و سید محمد علی ایازی و رضائی اصفهانی و ده ها منابع پراکنده دیگر.

گفتنی است که دشواری اصلی تحقیق، کمبود منابع مستقیم بوده است؛ یعنی منابعی که به طور مستقل به بررسی تحول فرهنگی توسط آنان و شیوه های آن در عصر نزول پرداخته باشد.

در پایان این مقدمه، به روند و ترتیب اجمالی مباحث مطروحه در این اثر اشاره می کنیم:

پژوهش حاضر حاوی چکیده، مقدمه، و چهار فصل می باشد.

فصل اول: کلیات، تعریف و تحدید واژه هاست.

فصل دوم: به توصیف محیط جزیره العرب از نظر تاریخی و جغرافیایی و از منظر

قرآن کریم پرداخته است.

فصل سوم: در این فصل ضمن تبیین رابطه قرآن با فرهنگ موجود در جزیره العرب به تشریح سه نوع رابطه ای که قرآن با فرهنگ موجود داشته پرداخته و ربط و تعامل قرآن با آن ها را بررسی نمودیم.

لازم به ذکر است که در این فصل مهمترین مؤلفه ها و اصلی ترین شاخصه ها مورد بررسی قرار گرفته است؛ چرا که تبیین تمام مؤلفه ها از حوصله این کتاب حاضر خارج است.

فصل چهارم: در این فصل به تحول فرهنگی قرآن در قلمروهای مختلف، از جمله؛ اعتقاد اخلاقی، علم، ادبیات و هنر، اجتماع، اقتصاد و سیاست پرداخته و نقش آفرینی قرآن در هر یک از القلمرو های مذکور مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.